

Tiia Kursula

Diakonia-ammattikorkeakoulu
Sosiaali- ja terveysalan YAMK -tutkinto
Sosionomi (YAMK), 90 op.
Opinnäytetyö, 2022

”USKON, ETTÄ HYVÄ TULEE AINA JÄLKEENPÄIN”

**Somalitaustaisten uuspaperittomien kokemuksia toivoa edistävästä tekijöistä
Helsingissä**

TIIVISTELMÄ

Tiia Kursula

Somalitaustaisten uuspaperittomien kokemuksia toivosta Helsingissä

43 sivua, 3 liitettä

Toukokuu 2022

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Sosiaali- ja terveystieteiden YAMK-tutkinto

Sosionomi (YAMK), 90 op

Syrjäytymisvaarassa olevien terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on selvittää Helsingissä ilman laillista oleskeluoikeutta oleskelevien somalitaustaisten turvapaikanhakijoiden kokemuksia toivosta. Opinnäytetyö on kvalitatiivinen tapaustutkimus, jonka aineistonkeruu on toteutettu yksilöhaastatteluinä kesän 2020 aikana. Opinnäytetyö on toteutettu yhteistyössä Helsingin Diakonissalaitoksen säätiön Suojattomat -yhteisöhankeksen kanssa. Opinnäytetyöhön osallistui viisi haastateltavaa, jotka valikoituivat Helsingin Diakonissalaitoksen säätiön Suojattomat -yhteisöhankeksen ylläpitämän Al Amal -päiväkeskuksen asiakkaiden joukosta. Haastatteluaineisto on analysoitu aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä.

Opinnäytetyön tulosten perusteella haastavasta elämäntilanteesta huolimatta uuspaperittomien kokemuksissa toivo ja optimismi tulevaisuuden suhteen olivat läsnä. Erityisesti psyykkistä resilienssiä vahvistavana ja toivoa luovina tekijöinä koettiin vakaa turvallisuustilanne Suomessa sekä elämäkatsomus, joka pohjautui uskonnolliseen kasvatukseen.

Asiasanat: turvapaikanhakija, uuspaperittomuus, toivo

ABSTRACT

Tiia Kursula

Experiences of hope of undocumented Somali migrants in Helsinki

43 pages, 3 appendices

May 2022

Master's Degree in social services and health care

Master's Degree Programme in Promotion of Health and Wellbeing of People in Higher Risk of Marginalization

The purpose of the thesis was to find out how undocumented Somali migrants, residing in Helsinki, experience hope in their lives. This thesis was conducted as a qualitative study and the data was gathered from five interviews which were held during summer 2020. The thesis was conducted in partnership with the Suojattomat project of Helsinki Deaconess Institute. The participants of this study were selected among clients of Al Amal daytime centre for undocumented migrants which is a part of Helsinki Deaconess Institute Foundation's Suojattomat project. The gathered interview material was analyzed using material-based content analysis.

The results of the study showed that, despite challenges in current life situation the undocumented migrants described, they felt also hopeful of better future. The participants expressed experiences and feeling of hope through religious view of life, which contributed to their personal resilience. The participants described also the importance of safety and safe living environment as an important factor enabling them to feel hopeful.

Keywords: asylum seeker, undocumented migrants, hope

Sisällys

1 JOHDANTO	4
2 TURVAPAIKANHAKU JA UUSPAPERITTOMUUS	6
2.1 Kansainvälinen suojele ja turvapaikka Suomessa	6
2.2 Kielteisen turvapaikkapäätöksen saaneet somalialaiset uuspaperittomat Helsingissä.....	8
2.3 Uuspaperittomien palvelut ja näkymät Helsingissä	11
2.4 Suojattomat – yhteisöhanke.....	12
3 TOIVO.....	14
4 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS	16
4.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset	16
4.2 Aineistonkeruu	17
4.3 Kokemusten tutkiminen ja ymmärtäminen	19
4.4 Aineiston analyysi	20
5 TUTKIMUKSEN TULOKSET.....	23
5.1 Toivoa luovat ja ylläpitävät tekijät.....	23
5.2 Toivoa heikentävät tekijät.....	25
5.3 Otsikko	27
6 POHDINTA.....	29
6.1 Opinnäytetyön eettisyyden ja luotettavuuden arviointi	29
6.2 Kehittämisehdotuksia	32
LÄHTEET.....	34
LIITE 1. Kirjallinen suostumus haastatteluaineiston hyödyntämisestä tutkimus- ja kehittämistoiminnassa.....	40
LIITE 2. Suojattomat -yhteisöhankeen asiakaspalauterunko haastatteluihin	41
LIITE 3. Teemahaastattelurunko.....	43

1 JOHDANTO

Euroopassa pakolaisten suojelu nojaa toisen maailmansodan jälkeen solmittuun YK:n pakolaissopimukseen, jonka mukaan turvapaikanhakija voi saada kansainvälistä suojelua EU:ssa, mikäli häneen kohdistuu henkilökohtaisesti vaino alkuperän, kansalaisuuden tai uskonnon vuoksi taikka poliittiseen tai muuhun yhteiskunnalliseen ryhmittymään kuulumisen vuoksi. Lainsäädäntö nykyisellään ei tunnista esimerkiksi sodan vuoksi kotimaasta paenneiden ihmisten tarvetta saada kansainvälistä suojelua. (Lyytinen & Pellander, 2022.) 2010-luvun puolivälissä Eurooppaan suuntautunut ihmisten massapako konfliktialueilta johti turvapaikanhakijoiden määrän nopeaan kasvuun ja tilanteeseen, jossa lainkaan kaikilla ei ollut voimassa olevan lainsäädännön näkökulmasta oikeutta pakolaisasemaan, vaikkakin humanitäärisistä syistä oli selvä, että kotimaahan paluu ei olisi turvallista.

Turvapaikanhakijoiden määrän kasvu johti myös väistämättä aiempaan suurempaan määrään niitä hakijoita, jotka saivat yhden tai useamman kielteisen turvapaikkapäätöksen, mutta jotka eivät koe voivansa palata kotimaahan tai lähtömaassa ei ole mitään, minne palata. Seurauksena tästä yhteiskuntaamme on syntynyt uusi marginalisoitunut ihmisryhmä, "uuspaperittomat", jolla viitataan paperittoman kaltaisessa tilanteessa oleviin turvapaikanhakijoihin.

Uuspaperittomat ovat henkilöitä, joilla ei ole laillista perustetta saada rekisteröityä oleskeluaan Suomessa eivätkä he täten kuulu Suomen sosiaaliturvan piiriin kokonaisuudessaan. Uuspaperittomat elävät monilta osin yhteiskuntajärjestelmän ulkopuolella ja näin ollen ovat marginaalissa. Sosiaali- ja terveystalouden näkökulmasta eri paperittomien henkilöryhmiin kuuluvat ihmiset ovat usein vielä näkymättömiä, mutta heillä on kuitenkin samanlaisia tarpeita, kuin kellä tahansa muulla ihmisellä.

Olen toteuttanut opinnäytetyöni yhteistyössä Helsingin Diakonissalaitoksen säätiön Suojattomat -yhteisöhankeksen kanssa.

Tutkin tässä opinnäytetyössä Helsingin Diakonissalaitoksen Suojattomat – yhteisöhanke Al Amal -päiväkeskusasiakkuudessa olevien, kielteisen turvapaikkapäätöksen saaneiden somalitaustaisten uuspaperittomien henkilöiden kokemuksia toivosta. Aihe on kiinnostava, sillä ulkopuolelta tarkasteltuna näiden nuorten aikuisten elämäntilanne näyttää usein toivottomalta ja näköalattomalta.

2 TURVAPAIKANHAKU JA UUSPAPERITTOMUUS

2.1 Kansainvälinen suojelu ja turvapaikka Suomessa

Carta, Bernal & Hardoy (2005) tekemän tutkimuksen mukaan ihminen jättää kotinsa taakseen silloin, kun lähtö tuntematonta kohti tarjoaa paremmat tulevaisuuden näkymät, kuin nykytilanteeseen sijoilleen jääminen. Eurooppa kohtasi suurimman massapaon seuraukset sitten toisen maailmansodan, kun miljoonat ihmiset pakenivat konfliktialueilta muun muassa Syyriasta, Afganistanista ja Irakista kohti turvallisempaa tulevaisuutta vuonna 2015 (Matlin ym., 2018). Suomeen saapui muutaman kuukauden aikana ennätysmäärä kansainvälistä suojelua ja turvapaikkaa hakevia ihmisiä, kaiken kaikkiaan 32 476 henkilöä (Jauhiainen, 2017; Haverinen, 2018).

Turvapaikanhakijan on henkilö, joka on lähtenyt kotimaastaan tai muusta ei-turvalliseksi luokitellusta maasta pakoon ja hakee suojelua ja oleskeluoikeutta toisesta valtiosta. Suomessa turvapaikkaprosessin aikaiset palvelut ja päätöksenteko pohjautuvat lakiin kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta ja ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta. (Jauhiainen, 2017; L746/2011) Suomi on allekirjoittanut pakolaissopimuksen, joka velvoittaa käsittelemään kaikki Suomeen tulevien ja Suomesta turvapaikkaa hakevien turvapaikanhakijoiden hakemukset. Suomessa tämä tehtävä on asetettu Maahanmuuttovirastolle eli Migrille. (Räty, 2002, s. 18-19.) Migrin tehtävänä on maahanmuutto-, turvapaikka-, pakolaisuus- ja kansalaisuusasioissa päätöksenteko. Kun henkilö on jättänyt turvapaikkahakemuksen Suomessa ja hän läpäisee Migrin alustavan tutkinnan, hänet ohjataan vastaanottokeskukseen odottamaan kutsua turvapaikkapuhutteluun. Alustavalla tutkinnalla selvitetään, mikäli hakija on jo hakenut ja/tai saanut kansainvälistä suojelua toisesta Euroopan maasta tai mikäli hakija on tekemässä uusintahakemusta ilman uusia, asiaan vaikuttavia tekijöitä. Turvapaikkapuhuttelun ja tutkinnan jälkeen Migri tekee päätöksen, saako hakija oleskeluluvan Suomesta kansainvälisen suojelun perusteella. Prosessi kokonaisuudessaan voi kestää vuosia. Turvapaikkapäätös

perustuu turvapaikkapuhuttelussa saatuihin tietoihin, mahdollisesti muihin hänen tilannettaan kuvaaviin lisäselvityksiin ja lausuntoihin sekä saatavilla olevaan tietoon koskien hakijan kotimaan turvallisuus- ja ihmisoikeustilannetta. (Maahanmuuttovirasto, Palvelut)

Pakolaisiksi kutsutaan henkilöitä, jotka ovat saaneet poliittisen tai muun humanitäärisen syyn johdosta turvapaikan Suomesta (Räty, 2002, s. 11). Migrin myöntäessä oleskeluluvan turvapaikanhakijalle kansainvälisen suojelun perusteella häntä voidaan siis kutsua pakolaiseksi. Mikäli turvapaikanhakija saa kielteisen päätöksen, päätöksen tiedoksiannon yhteydessä hänelle kerrotaan usein myös vastaanottokeskuksen palveluiden päättämisestä, mahdollisuudesta valittaa päätöksestä ja oikeudesta vapaaehtoiseen avustettuun paluuseen kotimaahan. Mikäli henkilö kokee, ettei voi palata kotimaahansa vapaaehtoisesti ja hän päättää jäädä Suomeen, hän on usein Suomen sosiaaliturvan ulkopuolella paperittoman kaltaisessa asemassa, vaikkakin hänellä olisi valitus vireillä hallinto-oikeudessa tai korkeimmassa hallinto-oikeudessa. (Maahanmuuttovirasto, Palvelut)

Pakolaiskysymykset ovat olleet vahvasti esillä, kun menneen vuosikymmenen puolivälissä Eurooppaan saapui ennennäkemätön määrä turvapaikanhakijoita samanaikaisesti. Sittemmin Suomeen saapuvien turvapaikanhakijoiden määrä on vähentynyt, mutta turvapaikkahakemuksia käsitellään edelleen paljon. Lisääntynyt turvapaikanhakijoiden saapuminen Eurooppaan ja turvapaikanhakijoiden määrän kasvu Suomessa on johtanut turvapaikanhakijoita koskevien lakien ja säädösten tarkentamiseen. Tästä on seurannut muun muassa turvapaikan myöntämisen edellytysten kiristyminen, turvalliseksi määriteltujen maiden listan laajentaminen ja päätöksiin liittyvien valitusaikojen supistaminen. Nämä muutokset ovat johtaneet siihen, että aikaisempaa useammin kielteisen turvapaikkapäätöksen saavat henkilöt, joilla ei tosiasiallisesti ole mahdollisuutta palata kotimaahan, mutta heitä ei voida myöskään viranomaisvoimin pakkopalauttaa. (Ahonen & Kallius, 2019, s. 95.) Osa turvapaikanhakijoista on jäänyt hakemuskierteeseen saatuaan yhden tai useamman kielteisen päätöksen pystymättä kuitenkaan palaamaan lähtömaahan. On muodostunut ryhmä ihmisiä, joilla ei ole laillista

oleskeluoikeutta Suomessa eivätkä he kuulu Suomen sosiaaliturvan piiriin. Tässä opinnäytetyössä käytän tästä kielteisen turvapaikkapäätöksen saaneiden henkilöiden joukosta nimitystä uuspaperittomat. Uuspaperittomilla henkilöillä on oikeus kuitenkin sosiaalihuoltolain mukaiseen eksistenssiminiimiin, joka sisältää välttämättömän ja kiireellisen huolenpidon. (Terveystieteiden tutkimuskeskus THL, 2018)

2.2 Kielteisen turvapaikkapäätöksen saaneet somalialaiset uuspaperittomat Helsingissä

Termi epaperiton ei ole vakiintunut tai virallinen, ja se on osaltaan harhaanjohtavakin. Paperittomuus ei koskaan viittaa pelkästään siihen, että henkilöllä ei ole passia tai muuta virallista henkilöllisyysdokumenttia. Paperittomuutta ei ole määritelty laissa tai asetuksissa ja tästä syystä puhuttaessa paperittomista määritelmässä on eroja. Paperittomien henkilöryhmät ovat hyvin heterogeeninen joukko ihmisiä ja syitä paperittomuuteen on useita. Yleisesti termillä paperiton viitataan henkilöön, jolla ei ole Suomessa virallista oleskeluoikeutta. Ihminen voi ajautua oleskelemaan Suomessa paperittomana esimerkiksi jos hänen määräaikainen viisuminsa tai oleskelulupansa umpeutuu eikä hänellä ole perusteita oleskelun laillisen jatkon myöntämiselle (esimerkiksi turistiviisumi) tai hänelle ei myönnetä jatkoa aiemmin myönnetylle määräaikaiselle oleskeluluvalle (esimerkiksi työluva).

Paperittomat ovat laajan sosiaaliturvan ulkopuolella ja he usein välttelevät viranomaisia kiinnijäämisen pelosta. Tästä syystä on haasteellista arvioida, kuinka paljon eri paperittomien henkilöryhmiin kuuluvia ihmisiä on Suomessa ja missä he oleskelevat, varmaa on kuitenkin, että nykyisen lainsäädännön seurauksena turvapaikkaprosessin kautta paperittoman kaltaiseen asemaan päätyvien henkilöiden määrä kasvaa (Diakonissalaitos, 2020; Pakolaisneuvonta. Tietoa pakolais- ja ulkomaalaisoikeudesta). Kuntaliiton arvion mukaan Suomessa olisi noin 700-1100 laittomasti maassa oleskelevaa henkilöä. (Happonen, 2021)

Yksi paperittomien ryhmä on niin sanotut uuspaperittomat. "Uuspaperiton" ei ole virallinen termi, mutta sen käyttö on vakiintunut viime vuosien aikana tarkoittamaan kielteisen turvapaikkapäätöksen saaneita henkilöitä, joilla ei ole laillista oleskeluoikeutta Suomessa. Uuspaperiton on väistämättä marginaalissa, mikäli hän ei palaa vapaaehtoisesti kotimaahansa eikä palauttaminen kotimaahan ole mahdollista viranomaisvoimin, sillä kaikki valtiot eivät suostu vastaanottamaan pakkopalautettavia. (Pakolaisneuvonta. Tietoa pakolais- ja ulkomaalaisyhteisyydestä) Uuspaperittomien oleskelu Suomessa on yleensä viranomaisten tiedossa, mutta viranomaisilta puuttuu laillinen oikeus poistaa henkilöt Suomesta, koska Suomella ei ole kaikkien maiden kanssa palautussopimusta (Jauhiainen, 2017; Koskinen & Silvennoinen, 2017). Tilanne on melko uusi ja seurausta vuonna 2016 voimaan astuneista lakimuutoksista koskien vapaaehtoista paluuta kotimaahan. Ennen tätä kielteisen turvapaikkapäätöksen saaneiden henkilöiden oli mahdollista kieltäytyä vapaaehtoisesta paluusta kotimaahan, jolloin heille voitiin myöntää tilapäinen oleskelulupa maasta poistumisen estymisen vuoksi. Tämä tilapäinen oleskelulupa sisälsi mahdollisuuden työskennellä Suomessa, jolloin henkilöt saattoivat huolehtia omasta toimeentulostaan ja anoa työllistymisen kautta oleskelulupaa. Nykyisin voimassa olevan lainsäädäntö ei salli tätä mahdollisuutta ja kielteisen turvapaikkapäätöksen saaneista henkilöistä tulee vastaanottokeskuksen palveluiden päättyessä näinollen uuspaperittomia. (Gadd, 2017, s. 135; Pakolaisneuvonta. Tietoa pakolais- ja ulkomaalaisyhteisyydestä)

Uuspaperittomien joukossa erityisen haastavassa asemassa ovat somalitaustaiset henkilöt. Somaliassa ja erityisesti maan pääkaupungissa Mogadishussa vallitsevien olosuhteiden vuoksi moni koettaa paeta maasta paremman tulevaisuuden toivossa. Maan työllisyystilanne on heikko, maan turvallisuustilanne on hyvin epävakaa ja ennakoimaton, maassa vallitsee köyhyys ja sen erilaiset lieveilmiöt ja lisäksi islamilaiselle terroristijärjestö al-Shabaabilla kontrolli monia alueita. Lähtöä suunnitteleva voi hankkia passin, mikäli hänellä on syntymätodistus, vanhempien henkilötodistukset ja noin 100USD rahaa. Maassa on laajalle levinnyt ihmiskuljetustoiminta, mutta usein näiden rikollisten vaatimat korvaukset ovat kohtuuttoman korkeita ja matkaan sisältyy paljon riskejä. Somalian passin kelpoisuutta koskee useassa

maassa erilaiset rajoitukset eivätkä monet maat, kuten Suomi, hyväksy tavallista Somalian passia virallisena matkustusasiakirjana. (Migri, 2020, s. 3-43.)

Ulkomaalaislain 35 §:n mukaan oleskeluluvan myöntämisen perusedellytys on, että henkilöllä on voimassa oleva matkustusasiakirja. Poikkeuksena on tilanteet, joissa henkilö hakee esimerkiksi kansainvälistä suojelua tai hän on joutunut ihmiskaupan uhriksi, mutta esimerkiksi työperäistä oleskelulupaa anottaessa ihminen ajautuu umpikujaan, mikäli hänellä ei ole esittää viranomaisten hyväksymää, luotettavaa dokumenttia henkilöllisyydestään. (L301/2004) Turvapaikanhakua koskivien lakien ja säädösten kiristyttyä yhä useampi henkilö ei täytä kriteereitä kansainväliseen suojeluun, mutta he eivät tosiasiallisesti voi palata kotimaahansa. Moni tällaisessa tilanteessa oleva henkilö koettaakin löytää vaihtoehtoisia keinoja saada laillisen oleskeluoikeuden Suomeen, esimerkiksi työllistymisen kautta. Nykyinen lainsäädäntö on syrjivä somalialaisia kohtaan, koska Suomi monen muun maan tapaan ei tunnusta Somalian kansallista passia virallisena ja luotettavana matkustusasiakirjana, näiden muun perusteisten oleskelulupien anominen on mahdotonta somalialaisille. Eduskunnassa käsiteltiin kirjallinen kysymys somalialaisten tässä suhteessa eriarvoista asemaa koskeaa kysymys. Vastauksessaan sisäministeri Maria Ohisalo muistutti, että oikeus työntekoon ei ole ihmisoikeussopimuksessa määritelty oikeus ja tästä syystä vaatimuksesta hyväksyttyn matkustusasiakirjan esittämiseen ei ole velvoitetta poiketa. Työperäisen oleskeluluvan anominen ei myöskään ole lähtökohtaisesti peruste muukalaispassin myöntämiselle. (Ohisalo, 2020.)

Migrin tilastot osoittavat, että vuosittain jätettyjen uusintahakemusten, eli järjestyksessä toisen tai myöhemmän turvapaikkahakemuksen, määrä on kasvanut tasaisesti vuoden 2015 jälkeen. Vuonna 2019 Suomessa jätettiin 7494 turvapaikkahakemusta, joista 32,2% eli 2410 oli uusintahakemuksia. Uusintahakijoista 13,4% eli 323 oli somalialaisia ja kaikista uusintahakijoista 81,1%. Vuoden 2019 aikana tehdyistä päätösratkaisuista uusintahakemuksiin 15,5% eli 374 oli myönteisiä, 44,3% eli 1068 oli kielteisiä, ja 37,4% oli tutkimatta jättämispäätöksiä, eli hakemusta tarkastellessa on todettu, ettei se sisällä uusia seikkoja ja uutta tutkimusprosessia ei näin ollen ole tarpeen aloittaa. Jäljelle jäävissä 2,7% eli 66 hakemuksen kohdalla asia oli rauennut.

(Maahanmuuttovirasto. Tilastot) On selvää, että paperittomuus on kasvava ilmiö ja ilmiö, joka ei ole yksinkertaisesti ratkaistavissa.

2.3 Uuspaperittomien palvelut ja näkymät Helsingissä

Kielteinen oleskelulupapäätös ei tarkoita sitä, että ihmisen toive ja halu elää Suomessa lakkaisi olemasta. On tyypillistä, että nämä henkilöt eivät koe kotimaahan paluuta mahdolliseksi, vaikka päätös tarkasteltaisiin valitusprosessin kautta uudelleen oikeusasteissa ja todettaisiin, että edellytyksiä kielteisen päätöksen muuttamiselle ei ole. (Gadd, 2017, s. 138.)

Uuspaperittomilla on sosiaalihuoltolakiin perustuen oikeus välttämättömiin ja kiireellisiin sosiaalipalveluihin toimeentulon ja huolenpidon turvaamiseksi, mikä mahdollistaa viranomaisten myöntämän tuen joidenkin sosiaali- ja terveyspalveluiden järjestämiseksi. (Jauhiainen, 2017; L1301/2014) Välttämättömien ja kiireellisten palveluiden järjestämisvastuu on ensisijaisesti kunnilla ja kunnat voivat hakea valtion korvauksia järjestämistään palveluista Kelasta (Sosiaali- ja terveysministeriö. Laittomasti maassa oleskelevien sosiaali- ja terveydenhuolto) Lain tulkinta välttämättömistä ja kiireellisistä palveluista ei ole yksiselitteinen ja kuntien tarjoamissa palveluissa ja niiden järjestämisessä on eroja. Helsingissä uuspaperittomilla on oikeus välttämättömään terveydenhoitoon samoin kun kuntalaisilla ja he voivat anoa tukea kiireellisiin sosiaalipalveluihin Kalasataman sosiaali- ja hyvinvointiasemalta. Kelan korvaamat kiireelliset sosiaalipalvelut sisältävät perustoimeentulotuen mukaisen välttämättömän ruokarahan, reseptilääkkeet ja kriisimajoituksen (Kansaneläkelaitos. Yhteistyökumppanit. Kunnat. Kiireellisen sosiaalipalvelun korvaaminen). Paperittomien kriisimajoitus on järjestetty Helsingin seurakuntayhtymän hätämajoituksessa Hermannissa. (Helsingin kaupunki. Paperittomien sosiaali- ja terveyspalvelut Helsingissä)

Kolmannen sektorin toimijat paikkaavat palveluntarjontaa monelta osin ja turvaavat uuspaperittomien perusoikeuksia. Helsingissä toimii paperittomien

ilmaisklinikka Global Clinic. Pakolaisneuvonta Ry ja Suomen Punainen Risti tarjoten ohjausta, neuvontaa, terveydenhuollon palveluita ja oikeusapua paperittomille (Gadd, 2017, s. 134).

Pakolaisneuvonta on Suomessa toimiva ulkomaalaisoikeuteen perehtynyt lakitoimisto ja vaikuttamis- ja asiantuntijatyötä tekevä kansalaisjärjestö. Pakolaisneuvonta

Jatkuva epävarmuus on osa useimpien paperittomien arkea. Paperittomat ovat myös haavoittuvassa asemassa ja alttiita erilaiselle hyväksikäytölle, koska heillä ei ole samanlaista oikeutta peruspalveluihin kuin maassa virallisesti oleskelevilla on eivätkä he useinkaan koe voivansa kääntyä viranomaisten puoleen esimerkiksi pakkopalautuksen pelon vuoksi. (Pakolaisneuvonta, Paperittomat -hanke 2017) Naapurimaassamme Ruotsissa maahanmuutolla on meitä pidempi historia ja voimmekin ennakoida erilaisia Suomessa esiin tulevia ilmiöitä tarkastelemalla Ruotsin tilannetta. Jönssonin (2014) mukaan Ruotsissa paperittomista on muodostunut oma sosiaalinen luokkansa, jonka sisällä erityisesti isoissa kaupungeissa esiintyy erilaisia sosiaalisia ja terveydellisiä ongelmia kuten köyhyyttä, työmarkkinoiden hyväksikäyttöä, kodittomuutta ja prostituutiota. (Gadd, 2017, s. 137)

2.4 Suojattomat – yhteisöhanke

Opinnäytetyöni on toteutettu yhteistyössä Helsingin Diakonissalaitoksen säätiön Suojattomat -yhteisöhankeksen kanssa. Helsingin Diakonissalaitoksen säätiö eli Diakonissalaiton on yleishyödyllinen organisaatio, jonka tarkoitus on harjoittaa yhteiskunnallisesti vaikuttavaa toimintaa ja tehdä töitä sen eteen, että jokaisella on mahdollisuus ihmisarvoiseen elämään. Säätiön toiminta jakaantuu yleishyödylliseen toimintaan sekä yhteiskunnalliseen yritystoimintaan. Yleishyödyllinen toiminta on vastikkeetonta ja sen painopiste on yhteiskunnan marginalisoitujen ryhmien parissa. Yleishyödyllinen toiminta mahdollistetaan hankeiden ja toiminta-avustusten turvin. (Diakonissalaitos. Strategia, arvot ja visio)

Suojattomat -yhteisöhanke on yksi hanke Diakonissalaitoksen yleishyödyllisten hankkeiden joukossa. Suojattomat -yhteisöhanke sai vuonna 2018 Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskuksen STEA:n rahoituksen kolmeksi vuodeksi. Diakonissalaitos oli työskennellyt jo useita vuosia ennen tätä paperittomien ihmisten tukena, mutta hankerahoitus mahdollisti kolmen kokoaikaisen projektityöntekijän palkkaamisen paperittomille tarkoitettuun päiväkeskus Al Amal:iin. Suojattomat -yhteisöhanke tarkoitus oli tavoittaa kielteisen turvapaikkapäätöksen saaneita, työkäisiä henkilöitä ja tarjoamaan heille toimintaa ja yhteisön tukea toimeentuloisuuden tilalle päiväkeskus Al Amalissa Helsingin Puotinharjussa. Päiväkeskuksessa paperittomat voivat valmistaa ruokaa, pestä vaatteita ja hoitaa käytännön asioita sekä tavata muita samassa tilanteessa olevia henkilöitä ja saada henkilökunnalta ohjausta ja neuvontaa muun muassa paperittomien palveluista. (Diakonissalaitos. Suojattomat yhteisön tukea paperittomille)

Suojattomat -yhteisöhanke on tavoittanut vuosien 2018-2020 aikana noin 1500 paperitonta henkilöä ja asiakaskohtauksia on lähes 20.000. Asiakkaat ohjautuvat Al Amal -päiväkeskukseen usein itse kuultuaan palvelusta, tuttavien ohjaamana tai viranomaisten ja muiden työntekijöiden kehotuksesta. (Diakonissalaitos. Diakonissalaitoksen työ on tavoittanut noin 1500 paperitonta)

3 TOIVO

Toivo on käsitteenä moniulotteinen ja se on mahdotonta määritellä yksiselitteisesti. Yhteistä määritelmille kuitenkin on ajatus siitä, että toivo on tulevaisuuteen suuntaava, positiivinen näkemys mahdollisuuksista ja yksi ihmisen psykologisen pääoman elementeistä itseluottamuksen, resilienssin ja optimismin lisäksi. Kokemus toivosta on henkilökohtainen eikä se ole hallittavissa järjellä tai tahdonvoimalla. Meillä kaikilla on toivoa, mutta sen määrä voi vaihdella elämän varrella. Se, miten koemme toivon kussakin elämänvaiheessamme, vaikuttaa siihen, miten hyvin selviämme haasteista ja vaikeuksista. (Kylmä, 2019.)

Kaija Tikkanen (2012, s. 39) on tutkinut väitöskirjassaan 15-20 -vuotiaiden suomalaisten nuorten ajatuksia toivosta. Tikkanen määrittelee tutkimusaineistonsa pohjalta, että nuorten toivo on nuorten jokapäiväisen elämän peruselementti, levollinen turvallisuuden tunne, tieto pysyvyydestä, uskoa ja luottamusta johonkin korkeampaan voimaan esimerkiksi Jumalaan, positiivinen usko tulevaan sekä tavoitteiden saavuttamiseen.

Uuspaperittomien elämässä on vain vähän turvallisia elementtejä, jotka voisivat synnyttää sisäistä kokemusta toivosta. Toivo on tärkeää, sillä ihmisen resilienssi rakentuu kokemukselle toivosta; siitä ajatuksesta, että vastoinkäymiset on lopulta voitettavissa ja että menneillä tapahtumilla, nykyhetkelle ja tulevaisuudelle on nähtävissä johdonmukainen tarkoitus. (Gothóni & Vähäkangas, 2010, s. 27-45.)

Kokemuksia kuvatessa asioita on käsiteltävä myös niiden negaation kautta ja tästä syystä toivoa on mahdotonta kuvata käsittelemättä epätoivoa. Suomessa on tutkittu HIV-positiivisten henkilöiden kokemusta toivosta ja tulokset osoittavat toivon antavan voimia jaksaa päivittäisessä elämässä, vaikka tulevaisuus sairastuneille näyttäytyikin sinetöidyltä. Haastateltavat toivoivat, että heidän kertomuksensa ja epätoivon kokemuksensa, jotka sisälsivät hylätyksi tulemisen pelkoa, häpeää, avuttomuutta ja puhumattomuutta, tulisi kuulluksi ja näkyväksi. (Gothóni & Vähäkangas, 2010, s. 27-45.) Tässä opinnäytetyössä yhtenä

tavoitteena oli kuulla haastateltavien kertomuksia ja tätä kautta antaa heille kokemus kuulluksi ja näkyväksi tulemisesta.

Toivo ei ole varmuutta siitä, että jokin asia onnistuu, vaan vakuuttuneisuutta siitä, että asioilla on merkitystä riippumatta siitä, miten käy. Toivo on käsite, jota on tutkittu enemmän teologiaan liittyvässä tutkimuksessa kuin sosiaalitieteissä. Yalen yliopiston tutkijat Mark Eggerman ja Catherine Panter-Brick (2010, s. 71-83) toteuttivat laajan haastattelututkimuksen Afganistanissa, jota varten he haastattelivat yhteensä 1011 teini-ikäistä nuorta ja yhtä monta heidän huoltajaansa. Tutkimuksessa he osoittivat, että toivo muodostuu mielekkyyden tunteesta, joka sisältää kulttuurissa yhteisesti jaetut arvot; uskon, perheen yhtenäisyyden, odotusten täyttämisen, eteenpäin pyrkimyksen, moraalin ja kunnian. Nämä arvot muodostavat pohjan yksilön resilienssille ja tukevat tämän itsekunnioitusta ja omanarvontuntoa.

Sirpa Rönkkömäki (2018, s. 10-11) Migrin selvityksessään kielteisen turvapaikkapäätöksen saaneiden, paperittomien henkilöiden elämäntilannetta epätoivoisen taistelun vaiheeksi, jonka aikana hän kuvaa näitä ihmisiä masentuneiksi, poissaoleviksi, aggressiivisiksi, arvaamattomiksi ja mahdollisesti katkeriksi. Dufault & Martocchio julkaisivat ensimmäisten joukossa toivoa käsittelevän kvalitatiivisen hoitotyön tutkimuksen, jonka lopputuloksena he tulivat johtopäätökseen, että toivo on elintärkeä voimavara, jolla on paljon positiivisia vaikutuksia ihmisen psyykkiseen ja fyysiseen hyvinvointiin ja että hoitohenkilökunnan voi vaikuttaa sen olemassaoloon ja ylläpitämiseen (Eliott, 2005, s. 22-24).

4 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

4.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Turun Sanomien verkkosivuilla julkaistussa kirjoituksessa nykypäivän eri paperittomien henkilöryhmistä todettiin, että paperittomuudesta keskusteltaessa fokus on usein maassa oleskelun laittomuudessa, sisäisessä turvallisuudessa ja työmarkkinoilla tapahtuvassa hyväksikäytössä (Saunders & Kantola, 2020). Helsingin Sanomien kuukausiliitteen verkkosivujen julkaisu paperittomien henkilöryhmistä käsitteli ilmiötä historiasta tutuna ja muuttumattomana; julkaisun mukaan jo 1800-luvulla silloisia paperittomien henkilöryhmiä pidettiin yleisesti uhkana järjestykselle, heidän pelättiin polkevan palkkoja ja vievän työt tai päätyvän seurakuntien elätettäväksi (Pasanen, 2020). Julkinen keskustelu 200 vuotta myöhemmin ei ole muuttunut merkittävästi. Paperittomien henkilöryhmiä koskeva keskustelu ja tutkimus Suomessa liittyy usein heidän asemaansa ja oikeuksiin yhteiskunnassamme. Ilmiö on kuitenkin tullut jäädekseen osaksi yhteiskuntaamme ja koen itse erityisen mielenkiintoisena uuspaperittomien inhimillisen kokemuksen ymmärtämisen.

Tässä opinnäytetyöstä tarkastelin uuspaperittomien kokemuksia toivosta keskittyen toivoa luoviin ja sitä heikentäviin tekijöihin. Sosiaalitieteiden tutkimuksessa on käsitelty varsin vähän toivon käsitettä, teema on tutumpi hoitotieteiden ja teologian tutkimuksen saralta. Pyrkimykseni oli tämän opinnäytetyön haastatteluiden kautta tuoda näkyväksi paperittomuutta Helsingissä, herättää keskustelua sekä tarjota haastateltaville mahdollisuus osallistua itse heidän elämäänsä koskevaan yleiseen keskusteluun ja tulla kuulluiksi.

STEAn rahoittamana Suojattomat -yhteisöhanke päättyi vuoden 2020 loppuun ja hankkeesta ja sen tuloksista tullaan kokoamaan loppuraportti. Loppuraportin kokoamisen osalta hankkeen projektipäällikkö Anne Hammad oli keväällä 2020 yhteydessä DIAK:iin opiskelijayhteistyön tiimoilta. Touko-kesäkuun vaihteessa pidetyissä yhteistyöpalavereissa, joista ensimmäiseen osallistui Hammadin

lisäksi HDL:n Mika Paasolainen sekä DIAK:n osalta opinnäytetyötä ohjaava yliopettaja Marja Katisko, sovimme yhteistyöstä opinnäytetyöni muodossa ja roolistani loppuraportin kokoamisessa konkreettisesti. Oma kiinnostukseni on ollut alusta asti kohderyhmän kokemusten tutkimuksessa ja sovimme, että osuuteni yhteisöhanke loppuraporttia varten olisi haastatella hankkeen nykyisiä ja entisiä uuspaperittomia asiakkaita.

Opinnäytetyöni tarkoituksena on kuulla Helsingissä majoittuvia paperittomia ja haastatteluiden kautta tavoitteeni on tutkia kielteisen turvapaikkapäätöksen saaneiden ja tätä kautta paperittoman asemassa olevien henkilöiden kokemuksia Suojattomat -yhteisöhankeesta ja sen merkityksestä heidän elämässään.

Tutkimuskysymykset:

Miten haastateltavat kuvaavat toivon ja epätoivon kokemuksiaan?

Miten heidän kertomuksissaan tulee esille ihmisarvo tai sen puuttuminen?

Miten he kokevat toivon ajatuksissaan omasta tulevaisuudestaan?

Opinnäytetyöni tuottaa tietoa Suojattomat -yhteisöhanke piirissä olevien uuspaperittomien asiakkaiden elämästä ja kokemuksista yhteisöhanke vaikutuksista heidän näkökulmastaan. Tuloksia hyödynnetään hankkeen loppuraportissa, tämän ilmiön ja asiakkaiden palveluntarpeiden ymmärtämisessä ja palveluiden kehittämisessä. Opinnäytetyö tarjoaa yksilötasolla haastateltaville mahdollisuuden tulla kuulluksi ja olla osallisina julkisessa keskustelussa paperittomuudesta.

4.2 Aineistonkeruu

Ennen haastatteluiden toteuttamista tapasin Suojattomat -yhteisöhanke työntekijät Al Amal -päiväkeskuksessa ja sovimme yhteistyöstä opinnäytetyöni tiimoilta. Sovimme, että yhteisöhanke työntekijät kertovat opinnäytetyöstäni päiväkeskuksen asiakkaille, jotka soveltuisivat haastateltaviksi. Kaikille, joilta tutkimukseen osallistumista tiedusteltiin, kerrottiin, että osallistuminen on

vapaaehtoista eikä vaikuta heidän asiakkuuteensa Al Amal -päiväkeskuksessa. Haastatteluun suostuville sovittiin haastattelu-aika Al Amal -päiväkeskuksen tiloihin tai Itäkeskuksen kirjastolle.

Opinnäytetyöni on laadullinen tapaustutkimus. Toteutin aineistonkeruun haastatteluina niin, että keskustelin haastateltavien kanssa tutkimuskysymyksistä ja heidän omakohtaisista kokemuksistaan aihepiiristä, jolloin haastattelujen kulku antoi mahdollisuuden haastateltavan kertoa kokemuksistaan myös tarkkaan ennalta määriteltyjen kysymysten ulkopuolelta. Kokemuksia tutkittaessa on tärkeää, että haastateltavalla on mahdollisuus kertoa kokemuksistaan omin sanoin eikä hänen vastauksiaan rajoiteta esimerkiksi tarjoamalla ennalta määriteltyjä vastausvaihtoehtoja (Alasuutari, 2011, s. 83).

Toteutin viisi teemahaastattelua kesällä 2020 kaikkien opinnäytetyöhön osallistuvien haastateltavien kanssa tapaamalla heitä yksitellen Al Amal -päiväkeskuksessa tai Itäkeskuksen kirjastolla. Kaikki haastateltavat olivat somalialaisia, joten neljässä viidestä haastattelusta oli käytössä puhelintulkkaus ja yksi haastattelu suoritettiin englannin kielellä haastateltavan toiveesta. Haastateltavista neljä oli miehiä ja yksi nainen, he olivat iältään 23-31 -vuotiaita ja jokaisella oli 4-7 kielteistä turvapaikkapäätöstä taustalla.

Ennen haastatteluja olin huolehtinut käytännön järjestelyistä ja varannut haastatteluihin rauhalliset tilat. Haastattelussa kerroin haastateltaville opinnäytetyöni tarkoituksesta ja tavoitteista ja pyysin jokaiselta suostumuksen haastatteluiden nauhoittamiseen ja käyttöön tätä opinnäytetyötä varten (Liite 1). Aloitin haastattelut taustakysymyksillä sekä Suojattomat -yhteisöhanke Al Amal -päiväkeskuksen toimintaa koskevalla kysymyslomakkeella. Osana opinnäytetyöyhteistyötä sovimme Suojattomat -yhteisöhanke kanssa, että kerään haastateltavien kokemuksia Al Amal -päiväkeskuksen toiminnasta hankkeen loppuraporttia varten. (Liite 2). Tämän kysymyslomakkeen tulokset koostin yhteen ja toimitin Suojattomat -yhteisöhankeelle syksyllä 2020, kysymyslomakkeen avulla koottu aineisto ei muilta osin koske tätä opinnäytetyötä.

Ohjasin haastateltavia keskustelemaan tutkimuskysymysten teemoista hyödyntämällä avoimia kysymyksiä (Liite 3). Haastattelut eivät noudattaneet kysymyslistaa järjestelmällisesti, vaan kysymykset toimivat teemaan johdattelevana apukeinona, mikäli haastateltava ei itse oma-aloitteisesti alkanut kertoamaan kokemuksistaan koskien tutkimuskysymyksiä. Jokainen haastattelu kesti noin tunnin.

4.3 Kokemusten tutkimunen ja ymmärtäminen

Kokemuksia tutkittaessa on tärkeää määrätellä ja rajata, mitä tarkoitetaan, kun tutkitaan kokemusta jostakin asiasta tai ilmiöstä. Kokemus on samaan aikaan hyvin yksilöllinen, subjektiivinen asia ja yhdistävä sekä yleisemmin tunnistettavissa ja jaettavissa oleva ilmiö. Tästä esimerkkejä voisi olla toteamus "suomalaiset kokevat joulunajan stressaavana", joka ei autenttisesti tarkoita, että jokaisen suomalaisen kokemus joulusta olisi samanlainen ja stressi ilmenisi samalla tavalla kaikilla, mutta yksilöllisissä kokemuksissa on jotain samankaltaisuutta, jonka laajempi joukko jakaa ja tunnistaa henkilökohtaisella tasolla. (Bacman, 2018, s. 7-9.) Tästä syystä melko pienikin haastateltavien joukko voi tuottaa opinnäytetyön kautta tietoa, jota on mahdollista hyödyntää palveluita kehitettäessä tarkemmin asiakasryhmän tarpeita vastaavaksi. Tutkijan on selvitettävä mahdollisimman irti omista ennako-oletuksistaan, millainen haastateltavan kokemus on. Täysi objektiivisuus on kuitenkin mahdotonta, sillä tutkija tarkkaillessaan haastateltavaa väistämättäkin luo itse myös merkityssuhteita haastateltavien kertomuksesta. (Tökkäri, 2018.)

Kokemus, toiselta nimeltään merkityssuhde, on käsitteenä hyvin laaja. Fenomenologia on tutkimusmenetelmä, joka selvimmin kuvaa tutkimusta, jossa tutkittavaa ilmiötä tarkastellaan kokemuksen ja siihen liittyvän merkityksenannon kautta. Kokemuksella on aina jokin kohde ja opimme kokemuksista, sillä aikaisemmat kokemuksemme vaikuttavat siihen, miten koemme tulevat asiat. (Kukkola, 2018, s. 42-51.) On mielenkiintoista tutkia, miten haastateltavien kokemus toivosta on muuttunut heidän turvapaikanhakuprosessinsa aikana ja

miten nämä kokemukset vaikuttavat siihen, kuinka he näkevät mahdollisuutensa tulevaisuudessa.

4.4 Aineiston analyysi

Tarkastelen tässä opinnäytetyössä paperittomien henkilöiden yksilöllisiä kokemuksia toivosta ja analysoin haastatteluja, mikäli niissä esiintyy haastateltavien kesken jaettavissa olevia teemoja tai ilmiöitä. Tätä varten laadullisen tutkimuksen yksi perusanalyysimenetelmistä, sisällönanalyysi, soveltui parhaiten tarkoitukseen. Laadullisessa sisällönanalyysissä haastatteluaineisto muunnetaan kirjalliseen muotoon ensin litteroimalla ja sen jälkeen tekstistä pyritään löytämään ja erottelamaan tutkimuskysymysten kannalta olennaiset osat jättäen kaiken muun analyysin ulkopuolelle. (Eskola & Suoranta, 1998, s. 174; Sarajärvi & Tuomi, 2018, s. 104.)

Haastattelujen jälkeen litteroin eli kirjoitin puhtaaksi sanasta sanaan jokaisen nauhoitetun äänitallenteen tekstinkäsittelyohjelmalla. Toteutin viisi yksilöhaastattelua, jotka olivat kestoltaan 45-60 minuuttia. Huolehdin aineiston tietoturvallisuudesta tallentamalla kaiken äänimateriaalin salasanalla suojattuun kansioon, litteroituani haastattelut hävitin äänitteet ja säilytin kirjallisen materiaalin jälleen salasanalla suojatussa kansiossa tietokoneella. Lopullisen aineiston analyysin tehtyäni hävitin litteroidut materiaalit tietoturvalisesti.

Analyysin pohjimmainen tarkoitus on työstää hajanaisesta aineistosta selkeää ja informatiivista. Litteroitu aineisto redusoidaan eli siitä tunnistetaan ja erotellaan tutkimuskysymysten kannalta olennaiset alkuperäisilmaukset ja nämä ilmaukset pelkistetään. Redusoinnin jälkeen pelkistetyt ilmaukset jatkotyöstetään klusteroimailla eli samansisältöiset pelkistetyt ilmaukset järjestetään ryhmiin, jolloin muodostuu alaluokkia. (Eskola & Suoranta, 1998; Sarajärvi & Tuomi, 2018, s. 123-124.) Pehdyin litteroituun tekstiaineistoon ja alleviivasin sieltä kaikki tutkimuskysymysten kannalta tärkeät ilmaukset. Kokosin kaikki alkuperäiset ilmaukset taulukkoon ja pelkistin ne. Lisäsin pelkistetyt ilmaukset perään "+" tai

“-“ -merkin indikoimaan, mikäli alkuperäinen ilmaus kuvasi teemaa positiivisesti tai negatiivisesti.

Taulukko 1. Esimerkki aineiston redusoinnista

Alkuperäinen ilmaus haastattelusta	Pelkistetty ilmaus
Ja varsinaisesti mulla ei ole mitään toivoa siitä, että mä mahdollisesti saisin oleskeluluvan, mutta kuitenkin tärkeämpi on se, että mä tunnen oloni turvalliseksi ja tunnen henkeni olevan ilman uhkaa ja vastaavaa.	Epäusko oleskeluluvan saantia kohtaan - Suomi on turvallinen +
Ihan syntymästä asti olen tottunut, että ihmisiä koko ajan kuolee ja että ihmisiä ammuskellaan ja aseita on arki elämässä aina läsnä. Turva ja vakaa tilanne Suomessa on erittäin kallisarvoista.	Suomi on turvallinen + Väkivallan kokemukset Somaliassa -
Aina kun kuulin kielteisestä päätöksestä tunsin olevani erittäin toivoton ja olin erittäin murheissani, mutta samalla toivoin kuitenkin, että jumala auttaisi pääsemään minua tästä eteenpäin.	Uskontoon tukeutuminen vaikealla hetkellä tuo voimaa jatkaa eteenpäin + Useat kielteiset turvapaikkapäätökset -

Redusoinnin jälkeen aineistonanalyysi etenee klusterointiin, eli pelkistetyt ilmaukset kootaan yhteen samaa asiaa käsittelevien redusoitujen ilmausten kanssa ja nämä joukot muodostavat alaluokat (Sarajärvi & Tuomi, 2018, s. 124). Etsin pelkistetyistä ilmauksista yhteneväisyyksiä ja kokosin ne yhteen. Analyysin jatkotyöstä selventääkseni merkitsin pelkistettyjen ilmausten perään lukumäärän, kuinka usein se oli esiintynyt aineistossa, jotta analyysin edetessä olisi selkeä havaita, mitkä ilmaisut ja teemat toistuivat haastatteluissa.

Taulukko 2. Esimerkki ryhmittelystä

Pelkistetty ilmaus	Alaluokka
Väkivallan kokemukset Somaliassa (5) – Pelko pakkopalautuksesta (2) – Pelko paluusta Somaliaan (4) – Huoli omasta tilanteesta (1) - Ei vapaata liikkuvuutta (1)-	Pelko paluusta Somaliaan -
Ei mahdollista työllistyä (3) – Koulutuksen puute (1) -	Paperittoman asema yhteiskunnassa –
Suomi on turvallinen (4) + Mahdollisuus vapaaseen liikkumiseen arkielämässä (2) +	Turvallisuuden tunne Suomessa +

Kun alaluokat on muodostettu, aineiston analyysin seuraava vaihe on aineiston abstrahointi. Abstrahoidessa aineistoa yleiskäsitteellistetään eli alaluokkista kootaan yläluokkia ja edelleen pääloukkia, kunnes aineiston jatkotyöstä ei ole

enää mielekästä. (Sarajärvi & Tuomi, 2018, s. 125-127.) Koska tutkimuskysymykseni käsitteli toivon kokemuksia, oli luontevaa, että pääluokiksi muodostuivat lopulta kaksi kokoavaa teemaa; toivoa luovat ja ylläpitävät tekijät ja toivoa heikentävät tekijät.

Taulukko 3.

Alaluokka	Yläluokka	Pääluokka
Pyrkimys eteenpäin + Tulevaisuuden suunnitelmat + Optimistinen elämänasenne + Uskonnon merkitys vakauttavana ja voimaannuttavana + Turvallisuuden tunne Suomessa + Oikeudenmukaisuuden käsitys +	Osallisuus Uskonnon ja uskonnollisuuden rooli omassa elämässä Turvallinen ympäristö Luottamus lainsäädännön oikeudenmukaisuuteen	Toivoa luovat ja ylläpitävät tekijät
Kokemus turvapaikkakriteereistä / turvapaikkaprosessista - Epäoikeudenmukaisuuden kokemus - Palveluiden ja yhteiskunnan ulkopuolelle pakottaminen - Paperittoman asema yhteiskunnassa - Epätoivo - Kokemus kuulluksi tulemisesta - Kokemus omasta vaikutusmahdollisuudesta omaan elämään - Pelko paluusta Somaliaan - Huoli läheisistä -	Epäoikeudenmukaisuuden kokemukset ja epäluottamus viranomaistoimintaan Näköalattomuus, osattomuus Pelko paluusta Somaliaan ja huoli siellä asuvista läheisistä	Toivoa heikentävät tekijät

5 TUTKIMUKSEN TULOKSET

5.1 Toivoa luovat ja ylläpitävät tekijät

Haastateltavien kokemuksissa toivoa ylläpitävistä tekijöistä erottui selkeästi neljä teemaa. Usko jumalaan ja uskonnollinen kasvatus nousivat esille jokaisessa haastattelusta. Kaikki haastateltavat olivat islaminuskoisia. Jokainen haastateltava kuvasi uskonnon merkitystä elämässään voimaannuttavana ja eteenpäinvievänä tekijänä.

R2: Se on tämä uskonnon opetus, johon minut on lapsesta asti kasvatettu, että kaikki on ennalta määrätty ja ihminen ei voi kieltää mitään, kaikki on ylempien voimien päätöksellä ohjattu, se vahvistaa ja antaa voimia eteenpäin.

Islaminuskoon liittyy vahvasti predestinaatioajattelu eli ajatus siitä, että ihmisen kohtalo on ennalta määrätty ja jumalan tahdosta riippuvainen. Haastateltavat kuvasivat luottamustaan siihen, että jumala tahtoo heille hyvää ja kaikki haasteet ja vaikeudet, joita heillä elämässä on, ovat osa ennalta määrättyä suunnitelmaa. Tämä elämänkatsomus loi heille toivoa antamalla merkityksen haasteille, joita he olivat kohdanneet pakomatallaan ja joita heillä edelleen oli tilanteessa, jossa heiltä puuttui laillinen oleskeluoikeus Suomessa.

R2: Olen islaminuskoinen ja uskon, että kaikki on ennalta kirjoitettu näistä vastoinkäymisistä ja että kaikki korjaantuu, kaikki kääntyy parempaan päin.

R4: Jos tarkoitat toivoa tämän paperittomana olon ja sen siis paperittomana olemisen aikana toivon ylläpitämiseen, jos sitä tarkoitat niin itse uskon, että ihmisellä on huonoja ja hyviä hetkiä ja uskon siihen, että hyvät hetket ovat aina sen huonon hetken jälkeen, että hyvä tulee aina jälkeensä. Ja uskon myös ihan islaminuskoisena, että aina hyvä tulee jälkikäteen.

Toinen teema, joka nousi kaikissa haastatteluissa esille, oli haastateltavien kokema turvallisuuden tunne Suomessa. Haastateltavat kuvasivat kokemuksiinsa

Somaliassa vallitsevasta turvattomuudesta ja väkivallan uhasta ja vertasivat näitä kokemuksiinsa Suomessa. Kaikki haastateltavat kuvasivat omien kokemustensa kautta sitä, kuinka turvattomassa elinympäristössä eläessä usko tulevaisuuteen tai tulevaisuuden suunnittelu tuntuivat kaukaisilta ja elämä oli näköalaton, jolloin kokemus toivosta tulevaisuuden suhteen oli heikko.

R1: Tällä hetkellä mulla ei varsinaisesti ole mitään ammattia eikä tutkintoa, millä pystyisin auttamaan itseäni. Ja varsinaisesti mulla ei ole mitään toivoa siitä, että mä mahdollisesti saisin oleskeluluvan, mutta kuitenkin tärkeämpi on se, että mä tunnen oloni turvalliseksi ja tunnen henkeni olevan ilman uhkaa ja vastaavaa.

Suomen vakaa turvallisuustilanne oli erittäin merkityksellistä haastateltaville. Keskusteluissa haastateltavat pohtivat, kuinka tärkeää on voida elää ilman alituista pelkoa, jotta pystyy suuntaamaan ajatuksia tulevaisuuteen ja uskaltaa toivoa tulevaisuudelta jotain positiivista.

R1: Turva ja vakaa tilanne Suomessa on erittäin kallisarvoista. Vaikka mulla on tällainen tilanne Suomessa, niin en näe, syytä palata kotimaahan, koska täällä on turva, minkä vuoksi olen täällä turvapaikkaa ja tunnen oloni turvalliseksi. Se on paljon parempi kuin ei mitään.

R5: tunnen erittäin paljon olevani turvassa ja olettaisin myös, että tämä on yksi maailman turvallisimpia maita. On tietenkin tiettyjä asioita, mitä en pysty tekemään tällä hetkellä, esimerkiksi saamaan varsinaista työpaikkaa, mutta muuten se että pystyn vapaasti liikkumaan ja vastaavaa, se on hyvä juttu.

Kolmas teema, joka ilmeni haastateltavien kokemuksissa toivoa ylläpitävistä seikoista oli osallisuus. Osallisuuden kokemuksia kuvanneet haastateltavat olivat toiveikkaita tulevaisuuden suhteen ja haaveilivat muun muassa opinnoista ja työllistymisestä Suomessa.

R5: Mulla on erittäin suuret haaveet saada eri elämän osa-alueet kuntoon, että esimerkiksi mun terveystalon, perhe-elämän, työelämän ja koulutuselämäni. Yritän saada kaiken mahdollisen tulevaisuudessa kuntoon ja uskon, että nämä tulevat tulevaisuudessa myös toteutumaan.

Neljäs haastattelussa esiintynyt toivoa luova tekijä oli luottamus lainsäädännön oikeudenmukaisuuteen. Jokaisella haastateltavalla oli useita kielteisiä turvapaikkapäätöksiä, mutta osa koki, että kielteiset päätökset johtuivat puutteellisesta kuulluksi tulemisesta turvapaikkaprosessin aikana. Haastateltavat kuvasivat luottamusta oikeuteensa saada kansainvälistä suojelua Suomesta, kun heidän inhimillinen hätä tulee kuulluksi ja tunnistetuksi.

R1: Ja halusin myös kertoa sen, että olen siis uudestaan hakenut turvapaikkaa ja olen hakenut sellaisilla perusteilla, mitä en haluaisi nyt välttämättä sen perusteellisemmin puhua. Ja olen siis tosiaan hakeutunut Suomeen alunperinkin turvapaikka mielessä ja haluaisin myös tällä perusteella hakea oleskelulupaa, koska minulla on erittäin painavat syyt sen suhteen, miksi haluaisin juurikin turvapaikan.

5.2 Toivoa heikentävät tekijät

Opinnäytetyön tuloksissa toivoa heikentävät tekijät jakoutuivat kolmeen pääluokkaan: epäoikeudenmukaisuuden kokemukset ja epäluottamus viranomaistoimintaan turvapaikkaprosessin aikana, näköalattomuus ja osattomuus sekä pelko Somaliaan palaamisesta ja huoli siellä asuvista läheisistä.

Pelko pakkopalautuksista, omakohtaiset väkivallan kokemukset Somaliassa ja huoli Somaliassa asuvista läheisistä painoivat monen haastateltavan mieltä. Jokaisella haastateltavalla oli omakohtaisia väkivallan kokemuksia Somaliasta ja neljä viidestä pelkäsi turvallisuutensa puolesta, mikäli heidät pakkopalautettaisiin tai he vapaaehtoisesti palaisivat Somaliaan. Haastateltavat kuvasivat myös huolta läheisistä, jotka ovat Somaliassa ja osa kuvasi syyllisyyden tunteita siitä, että he olivat päässeet pakoon ja läheiset jäivät taakse epävakaisiin olosuhteisiin.

R1: Ihan syntymästä asti olen tottunut, että ihmisiä koko ajan kuolee ja että ihmisiä ammuskellaan ja aseita on arkielämässä aina läsnä. Mun äiti ja perhe on Somaliassa, heistä olen aina huolissani. Somaliaan on rajalliset yhteydenottomahdollisuudet, aina ei ole

mahdollista saada heihin yhteyttä. Olen kyllä säännöllisesti huolissani heistä.

R5: Mulla on yhteys minun pikkuveljeen Somaliassa joskus, harvoin, ei säännöllisin väliajoin. Mulla on myös äiti ja yksi lapsi Somaliassa, heihin mulla ei ole varsinaisia yhteyksiä, heistä olen huolissani. Olen paljon paremmassa tilanteessa kuin sukulaiset Somaliassa, koska olen päässyt pakoon, mutta he ovat edelleen siellä ja elävät erittäin epävakaa elämää ja yrittävät aina selviytyä.

Haastateltavat jakoivat yhteisen kokemuksen siitä, että he eivät ole tulleet kuulluksi turvapaikkaprosessin aikana viranomaisten toimesta sillä tavoin, kun he olisivat halunneet ja moni koki kielteisten turvapaikkapäätösten olevan epäoikeudenmukaisia. Haastatteluissa toistui kokemukset siitä, että viranomaiset eivät ottaneet haastateltavien kokemuksia ja tarinaa tosissaan.

R1: En ole törmännyt sellaiseen viranomaiseen, joka ymmärtäisi tilanteeni .

R2: Minua ei ole kuunneltu ja kertomani on otettu kevyesti. Olen sieltä asti lähtenyt hakemaan turvaa, en olisi näin pitkälle tullut, en ole turistina vaan tullut hakemaan turvaa. Kokemukseni on otettu kevyesti, ei tosissaan.

R3: Kukaan ihminen ei lähtisi omasta kotimaasta pois ilman painavaa syytä. Olen tullut tänne maahan erittäin painavan syyn takia ja toivoisin, että Maahanmuuttovirasto näkisi tämän asian minun näkökulmastani.

R4: Ihmisenä tiedän, että minulla on arvoa. Tiedän, että minulla on ihmisarvoa ja tota yleisesti ottaen sen tiimoilta ei ole kohdeltu ollenkaan huonompaa ihmisenä täällä Suomessa vaan sen voisin sanoa, että se mikä sai minut pakenemaan omasta kotimaasta ja lähtemään muista maista ja tulin tänne Suomeen, ne seikat ei ole huomioitu miten minun asia on käsitelty täällä Suomessa. Niiden asioiden tiimoilta voisın sanoa, että ei ole kohdeltu ihmisarvon mukaisesti huomioon ottaen mitä olen kokenut ja mitä olen paennut.

Useat kielteiset turvapaikkapäätökset, osattomuus ja tulevaisuuden näköalattomuus kasvattivat monen haastateltavan epätoivon kokemusta. Haastateltavat kuvasivat kokemuksiaan elämästä ilman oikeutta tarvitsemiinsa peruspalveluihin ja paperittoman marginaaliasemaa yhteiskunnassa ilman mahdollisuuksia.

R1: Joitain lääkärin palveluita en pysty saamaan, koska mulla ei ole oleskelulupaa. Tämä minusta tuntui ihan absurdilta ajatukselta, että, tuntuu siltä, että mulla ei olisi mitään asemaa tai mitään oikeutta olla täällä Suomessa. Tuntuu siltä, että arvoni ihmisenä olisi erittäin paljon pienempi verrattuna niihin, jotka ovat täällä laillisesti.

Osattomuuden ja ulkopuolisuuden kokemukset tulivat esille osassa haastatteluja. Haastateltavat kertoivat ajatuksistaan siitä, kuinka he kokivat, etteivät voineet vaikuttaa omaa elämäänsä koskevaan päätöksentekoon.

R2: Mun tilannettani on ihmiset ihmetelleet, miten se on tämmöiseksi mennyt. Jotenkin vaikuttaa, että ei itse voi vaikuttaa vaan jotenkin asiat menee niin. Että en itse päätä vaan asiat vain menee niin ja sen mukana pitää mennä, vaikka haluaisi itse vaikuttaa.

5.3 Otsikko

Epätoivoisen taistelun tila, joksi Rönkkönen (2018, s. 10-11) kuvaa kielteisen turvapaikkapäätöksen ja laittomasti maassa oleskelevien henkilöiden tilaa tavalla, josta voisi päätellä heidän olevan psyykkisesti erittäin huonovointisia ja joilla ei olisi voimavaroja elämänhallintaan. Tämän opinnäytetyön haastateltavien kokemuksissa näyttäytyi kuitenkin myös toisenlainen todellisuus, joka kuvasti toivon olemassaoloa ja vankkaa resilienssiä. Kaikki haastateltavat olivat islaminuskoisia ja he kokivat uskonnon tärkeäksi voimavaraksi elämässään, erityisesti haastavina aikoina. Tutkimusten mukaan uskonnollisella vakaumuksella voi olla hyvin myönteisiä vaikutuksia mielen hyvinvoinnin ja koetun elämänlaadun kannalta ja esimerkiksi päihteiden käyttö on vähäisempää uskonnollisesti vakaumuksellisten ihmisten keskuudessa. Uskonto tarjoaa erityisesti haastavissa elämäntilanteissa näkökulmia tilanteen jäsentämiseen ja ohjaa ja tukee elämänkriisien käsittelyssä. (Koenig ym., 2012, s. 130-134; Suomen mielenterveysseura, 1998, s. 99).

Moni haastateltava koki paperittoman asemastaan huolimatta Helsingissä oleskelun muita vaihtoehtoja paremmaksi, sillä he arvostivat Suomessa vallitsevaa turvallisuustilannetta korkealle. Toivolle on tilaa silloin, kun ihmisen elinympäristö on riittävän turvallinen (Kylmä, 2019). Turvallisuuden tunnetta varjosti kuitenkin huoli Somaliaan jääneistä läheisistä ja haastateltavat kuvasivatkin oman turvallisuudentunteen lisääntymisen herättävien ristiriitaisia tunteita.

Opinnäytetyön tuloksissa korostui turvallisuustekijät ja haastateltavat vertasivat turvallisuuden tunteen kokemuksiin Somalian ja Suomen välillä. Haastateltavat arvostivat turvallista elinympäristöä korkealle ja tuloksista ilmeni, että epävarma tulevaisuus turvallisessa Suomessa oli parempi vaihtoehto kuin ajatus paluusta kotimaahan, jossa haastateltavien olisi mahdollista elää osallisena yhteiskunnassa, he osaisivat kieltä ja läsnä olisivat heidän läheisensä mutta elämää varjostaisi koko ajan väkivallan pelko, vaino ja levottomuudet. Toisaalta huoli läheisistä Somaliassa ja niukat mahdollisuudet yhteydenpitoon heidän kanssaan vaikuttivat negatiivisesti haastateltaviin, loi ahdistusta, pelkoa ja lisäsi epätoivon kokemuksia. Osa haastateltavista kuvasi syyllisyyden tunteita, että heillä oli parempi tilanne kuin Somaliaan jääneillä läheisillä.

Haastateltavat, jotka kuvasivat osallisuuden kokemuksiaan, haaveilivat asioista, jotka suurimmalle osalle meille helsinkiläisistä ovat arkipäivää; opiskelumahdollisuuksista, työpaikasta ja mahdollisuudesta olla yhdessä läheisten ihmisten kanssa. He olivat motivoituneita olemaan pääsemään osaksi yhteiskuntaa. Ilman laillista oleskelulupaa uuspaperittomat ovat yhteiskunnassamme pakotetusti marginaalissa. Marginalisoituneet ihmiset kokevat usein olevansa ulkopuolisia ja ulos sysättyjä. Osattomuuden kokemus on usein lamauttava ja jopa traumatisoiva. (Harju, 2020.) Julkinen keskustelu ja yleisesti vallitsevat käsitykset aiheesta tai ilmiöstä yhteiskunnassa ovat väistämättä vuorovaikutuksessa sitä edustavan yksittäisten ihmisten käyttäytymisen kanssa (Alasuutari, 2011, s. 221-222). Yleisesti vallitseva käsitys paperittomien henkilöryhmistä sisältää pelkoa ja uhkakuvitelmiä. Haastattelun tuloksista ilmenee, että tähän opinnäytetyöhön osallistuneet uuspaperittomat henkilöt eivät koe tulleensa kuulluiksi turvapaikkaprosessin aikana ja he eivät itse

ole osallisina julkisessa keskustelussa koskien paperittomuutta ja paperittomien henkilöryhmiä. Osa haastateltavista kuvasi ajatuksiaan osattomuudesta yhteiskunnassa niin, että he epäilivät omaa ihmisarvoaan ja kokivat olevansa toisen luokan kansalaisia. Osattomuus lisää syrjäytymisriskiä, jolla on taas johdannaisseurauksia yhteiskunnan tasolla. Osattomuuden kokemukset edistävät epätoivon kokemusta. Tämänhetkinen turvapaikkapolitiikka ja päätöksenteko sulkee uuspaperittomat yhteiskunnan ulkopuolelle ja työntää heidät marginaaliin, vaikkakaan mikään yhteiskunta ei hyödy marginalisoitujen ihmisten ryhmistä.

Haastateltavat kokivat osattomuutta muun muassa terveydenhuollon ulkopuolelle jäämisen kautta. Potilaan Lääkärilehden kirjoituksessa kuvattiin paperittomien mahdollisuuksia saada hoitoa, ohjausta ja neuvontaa Korona -pandemian alettua. Artikkelissa todetaan, että paperittomat ovat vahvasti marginaalissa tässäkin suhteessa, sillä heillä on vain rajattu oikeus terveyspalveluihin, usein heillä ei ole asuntoa ja erilaisissa hätämajoituksissa on haastava huolehtia tartunnoilta ja tieto siitä, kuinka suojautua ei välttämättä tavoita heitä. Kaikilla terveysasemilla ei myöskään ole vielä rutiinia paperittomien hoitoon tai tulkkien käyttöön, mitkä osaltaan hankaloittavat oikea-aikaisen hoidon saantia. (Seppänen, 2020.) Sosiaali- ja terveysministeriön toimintasuunnitelmassa vuosille 2020-2023 yhdeksi tavoitteeksi on asetettu välttämättömän hoidon turvaaminen kaikille paperittomille (Sosiaali- ja terveysministeriö, 2021). Kehityssuunta on positiivinen, sillä oikeus välttämättömään terveydenhuoltoon on aiempaa laajempi.

6 POHDINTA

6.1 Opinnäytetyön eettisyyden ja luotettavuuden arviointi

Haastateltaessa stigmatisoituun ryhmään kuuluvia henkilöitä, tutkijan on oltava eettisten kysymysten kohdalla on erityisen herkillä (Kontula, 2008, s. 255-256).

Pyrin rakentamaan haastatteluihin tasa-arvoisen ja keskusteleavan ilmapiirin. Haastattelijana pyrin myös huomioimaan sen, että haastateltavien kertomukset nostavat erilaisia tunteita ja silti pyrittävä pitämään omat tunteeni ja ennakkoodotukset erillään näistä kertomuksista, jotta tutkimustulos kuvaisi mahdollisimman objektiivisesti haastateltavien kokemuksia. Luotettavan ja relevantin aineiston kokoamisen edellytyksenä on haastattelijan kyky luoda haastattelutilanteeseen luottamuksen ilmapiiri ja saada haastateltava kertomaan totuudellisesti haastattelun kannalta olennaisista asioista. Haastattelutilanteen vuorovaikutus ei ole haastattelijan ja haastateltavan välillä neutraali, vaan tilanteessa vallitsee aina hierarkia, johon vaikuttaa muun muassa henkilöiden ikä, sukupuoli ja sosiaalinen asema. Haastattelija on myös riippuvainen haastateltavien osallistumisesta, jotta hän saa tarvittavan aineiston kokoon. (Kosunen & Kauko, 2016.)

Haastateltavat valikoituivat Suojattomat -yhteisöhankkeen asiakkuudessa olevien henkilöiden joukosta. Opinnäytetyön aiheeseen sopivia haastateltavia haettaessa jokaiselle kerrottiin, että opinnäytetyöhön ja haastatteluihin osallistuminen on vapaaehtoista eikä siihen osallistuminen tai kieltäytyminen vaikuta heidän asiakkuuteensa tai heidän saamiinsa palveluihin tai palvelun laatuun. Haastatteluihin osallistuvien henkilöiden oli mahdollista myös missä vaiheessa tahansa ilmoittaa halunsa olla osallistumatta tai keskeyttää meneillään oleva haastattelu. Toteutin haastattelut päiväkeskus Al Amalissa, joka oli tuttu ja turvallinen ympäristö haastateltaville. Pyrin rakentamaan luottamusta haastateltavaan kertomalla itsestäni ja taustoittamalla omaa aiheen kannalta relevanttia työkokemusta ennen jokaista haastattelua. Tapaamistilanteissa haastateltavan ja minun esittely ja vapaamuotoinen lyhyt tutustuminen tehtiin haastateltavalle tutun Suojattomat yhteisöhankkeen työntekijän toimesta ajatuksenani näin myös kasvattaa haastateltavan luottamusta haastatteluun.

Nauhoitin kaikki haastattelut haastateltavien luvalla ja haastatteluiden jälkeen litteroin äänimateriaalin ja poistin äänitiedostot. Säilytin litteroidut haastattelut vahvalla salasanalla suojatusti, tietoturvallisesti opinnäytetyön prosessin ajan ja kun loppuraportti on valmis ja hyväksytty, hävitän kaiken haastattelumateriaalin asianmukaisella tavalla. Opinnäytetyön raportti on julkinen ja pyrin

noudattamaanhyvää tieteellistä käytäntöä raporttia kirjoittaessa. Suunnittelen ja toteutan aineistonkeruun niin, että tiedot tallennetaan ja raportin julkaisemisen jälkeen tuhotaan tieteelliselle tiedolle asetettujen edellytysten mukaisesti. (Arenery, 2020, s. 19-23.) Analysoin aineiston niin, ettei haastateltavia ole mahdollista tunnistaa ja yksittäiset siteeraukset on eritelty numeroimalla haastateltava R1-R5.

Laadullisessa aineiston analyysissä haastatteluaineisto ei edusta autenttista näkemystä todellisuudesta vaan se toimii ikkunana haastateltavan omaan todellisuuteen (Alasuutari, 2011). Haastattelut, jotka tein, edustavat siis parhaimmillaankin vain pienen joukon omakohtaisia kokemuksia. Suppeasta aineistojoukosta koostuvan laadullisen tutkimuksen yleinen haaste on sen tuloksien ja johtopäätöksien yleistettävyys. Usein tutkimuksen luotettavuutta voidaan parantaa viittamaalla tutkimuksen kaikissa vaiheissa aiemmin tehtyihin tutkimuksiin ja tilastoihin. (Alasuutari, 2011, s. 83, s. 244-245.) Haaste tämän opinnäytetyön kohdalla oli se, että aiheesta ei juuri ollut saatavilla aiempaa relevanttia tutkimustietoa sosiaalitieteiden alalta, joten opinnäytetyön tulokset nojaavat vain heikosti aiempaan tutkimustietoon.

Haastattelutilanne perustuu haastattelijan ja haastateltavan väliseen vuorovaikutukseen. On inhimillistä ja miltei väistämätöntä, että haastattelijalle syntyy tilanteesta yksilöllinen tulkinta, vaikkakin hän pyrkii pitäytymään mahdollisimman objektiivisena. Oleellista on, että haastattelija tunnistaa tämän ja pystyy suhtautumaan kerättyyn aineistoon ja tutkimuskysymyksiinsä kriittisesti, jotta hän ei huomaamattaan pyri vahvistamaan omaa ennakkokäsitystä aiheesta. Tutkimuksen luotettavuus muodostuu avoimesta dokumentoinnista ja tehtyjen päätelmien johdonmukaisesta perustelusta. (Hirsijärvi & Hurme, 2000, s. 184-190; Ronkainen ym., 2011, s. 70-71.)

Osa tutkimuksen eettisyyden varmentamista on, että tutkija on sitoutunut haastateltavien henkilöllisyyden ja tunnistettavuuden salaamiseen (Tuomi & Sarajärvi, 2013, s. 131). Ennen haastatteluja, kerroin haastateltaville opinnäytetyöni tarkoituksesta ja tavoitteista sekä aineiston käsittelystä ennenkuin he tekivät lopullisen päätöksen osallistumisestaan haastatelluihin. Analysoin

aineiston niin, ettei haastateltavia ole mahdollista tunnistaa ja yksittäiset siteeraukset on eritelty numeroimalla haastateltavat R1-R5.

Tutkija tulkitsee aineistoa aina oman taustansa ja käsitemaailman kautta väistämättä (Laine, 2018, s. 29–41). Parantaakseni opinnäytetyöni tulosten luotettavuutta, olen pyrkinyt objektiivisuuteen ja samalla kiinnittämään realistisesti huomiota oman subjektiivisen näkökantani vaikutuksiin aineistoa analysoidessani. Vuorovaikutuksessa syntynyt yksilöllinen tulkinta ei välttämättä tee tutkimuksesta vähemmän luotettavaa, vaan tutkimuksen luotettavuus paranee ennen kaikkea jokaisen vaiheen avoimen ja täsmällisen dokumentoinnin kautta (Hirsijärvi & Hurme, 2000, s. 184–190.) Pysin dokumentoimaan ja perustelemaan lukijalle kaikki opinnäytetyöni vaiheet tutkimuksen läpinäkyvyyden, johdonmukaisuuden ja luotettavuuden parantamiseksi.

6.2 Kehittämisehdotuksia

Tämän opinnäytetyön aihe syntyi omasta kiinnostuksestani uuspaperittomien inhimillisiä kokemuksia kohtaan. Etsiessäni aiheeseen liittyviä aiempia tutkimuksia huomasin pian, että aihetta ei juuri oltu vielä käsitelty sosiaalitieteiden tutkimuksessa. Yksilöätason inhimillisen kokemuksen lisäksi yhteiskunnan kannalta on tärkeä pohtia uuspaperittomien asemaa. Osa tällä hetkellä ilman laillista oleskeluoikeutta omaavista uuspaperittomista tulee elämään elämänsä tulevaisuudessakin Suomessa. Onko yksilön ja yhteiskunnan kannalta tarkoituksenmukaista ja kannattavaa edistää marginalisaatiota vai ottaa ensiaskeleita kohti integraatiota.

On hyvä pohtia, mikä on “paperiiden” merkitys yhteiskunnassamme, jossa elää kasvava joukko ihmisiä, joilla ei ole laillista oleskeluoikeutta ja sen mukana tuomia mahdollisuuksia esimerkiksi työllistyä, opiskella tai saada tarvitsemiaan sosiaali- ja terveyspalveluja. Suomessa paperittomien henkilöryhmiin kuuluvien ihmisten määrä on ollut suhteellisen vähäinen, mutta voimme oppia kansainvälisesti ilmiöstä paljon yhteiskunnista, jossa ilman laillista oleskeluoikeutta tapahtuvaa muuttoliikettä on tapahtunut pidempään. EU:n

komission arvio paperittomien henkilöryhmiin kuuluvien ihmisten määrästä Euroopassa oli jo 2000-luvun alussa 4,5 - 8 miljoonaa. Paperittomuus altistaa ihmiset erityyppiselle hyväksikäytölle, sulkee heidät palvelujen ulkopuolelle ja evää ihmisiltä perusoikeuksia. Tästä aiheutuu erilaisia turvallisuusriskejä koko yhteiskuntaa ajatellen ja ilmiö ruokkii muun muassa harmaata taloutta. (Bakewell, 2020.)

Meneillään oleva Ukrainan kriisi on pakottanut miljoonat ukrainalaiset pakoon kodeistaan ja hakemaan turvaa eri puolilta Eurooppaa kevään aikana. EU:n komissio teki päätöksen ottaa ensimmäisen kerran käyttöön tilapäisen suojelun direktiivin, jonka avulla ukrainasta paenneille henkilöille voidaan myöntää määräaikainen, laillinen oleskeluoikeus paljon turvapaikkamenettelyä nopeammin. Ensimmäinen tilapäisen suojelun oleskelulupa on voimassa yhden vuoden ja siihen sisältyy muun muassa oikeus työntekoon. (Migri, 2022.) Ukrainan kriisin syyt ja poliittinen tilanne kansainvälisesti sen kohdalla on toinen Somalian kohdalla. Tilanne mahdollistaa jatkossa näiden kahden ihmisryhmän kokemusten tutkimuksen. Millä tavoin sotaa paenneiden, tilapäisen oleskeluoikeuden saaneiden ja paenneiden paperittomaan asemaan päätyneiden yksilötasoiset terveys- ja hyvinvointierot poikkeavat toisistaan, millaisia yhteiskuntatasoisia kustannuseroja näiden kahden ryhmän välillä on ja millaisia seurannaisilmiötä ryhmien osalta esiintyy. Uskallan arvella, että kehityssuunta, joka meidän kannattaisi tukea, on laillisen oleskeluoikeuden mahdollistaminen.

LÄHTEET

- Ahonen, T. & Kallius A.-S. (2019). Paperittomuuden tuotanto ja hallinta Suomessa vuosina 2015–2017. – E. Lyytinen (toim.), Turvapaikanhaku ja pakolaisuus Suomessa. Turku: Siirtolaisuusinstituutti, 89–116.
- Alasuutari, P. (2011). Laadullinen tutkimus 2.0 (4.uud.p.). Tampere: Vastapaino.
- Arene ry. Ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden eettiset suositukset. Saatavilla 29.1.2020 <http://www.arene.fi/wp-content/uploads/Raportit/2020/AMMATTIKORKEAKOULUJEN%20OPINN%C3%84YTET%C3%96IDEN%20EETTISET%20SUOSITUKSET%202020.pdf?t=1578480382>
- Bacman, J. (2018). Ääreellisyyden kohtaaminen: kokemuksen filosofista käsitehistoriaa. Teoksessa Toikkanen, J. & Virtanen I. A. (toim.) Kokemuksen tutkimus VI (25-27). Vaajakoski: Lapland University Press.
- Bakewell, O. (2020). Undocumented migration and development. Teoksessa T. Bastia & R. Skeldon (toim.) Routledge Handbook of Migration and Development. New York, Routhledge.
- Carta, M.G., Bernal, M., Hardoy, M.C. et al. Clin Pract Epidemiol Ment Health (2005) Migration and mental health in Europe (the state of the mental health in Europe working group: appendix 1) 1: 13. <https://doi.org/10.1186/1745-0179-1-13>
- Diakonissalaitos. Strategia, arvot ja visio. Saatavilla 26.3.2022: <https://www.hdl.fi/meista/strategia-ja-arvot/>
- Diakonissalaitos. Suojattomat yhteisön tukea paperittomille. Saatavilla 8.6.2020: <https://www.hdl.fi/blog/2018/05/23/suojattomat-yhteison-tukea-paperittomille-2/>
- Diakonissalaitos (20.11.2020). Diakonissalaitoksen työ on tavoittanut noin 1500 paperitonta. Saatavilla:

<https://www.hdl.fi/blog/2020/11/20/diakonissalaitoksen-tyo-on-tavoittanut-noin-1500-paperitonta/>

Elliott, J.A. (toim.) (2005). *Interdisciplinary Perspectives on Hope*. New York: Nova Science Publishers, Inc. Saatavilla:

https://books.google.fi/books?id=eC5hMjeidg4C&pg=PA22&lpg=PA22&dq=Karin+Dufault+%26+Benita+Martocchio+1985&source=bl&ots=F8qmhJpWQP&sig=ACfU3U3YM5Jitbl6r5-NSz7B2S_mHDBB4Q&hl=fi&sa=X&ved=2ahUKEwjml960qKbnAh-WKqIsKHY6YALEQ6AEwDnoECAkQAQ#v=onepage&q=Karin%20Dufault%20%26%20Benita%20Martocchio%201985&f=false

Eskola, J. & Suoranta, J. (1998). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.

Gadd, Katri 2017. Paperittomat. Teoksessa Jauhiainen, Jussi S. (toim.): *Turvapaikka Suomesta? Vuoden 2015 turvapaikanhakijat ja turvapaikkaprosessit Suomessa*. Turun yliopiston maantieteen ja geologian laitoksen julkaisuja No.5, 133-142.

Gothóni, R. & Vähänkangas, A. (2010). Toivon häivähdyksiä hiv-tartunnan saaneiden ja ylivelkaantuneiden arjesta. *Journal for the Study of Diaconia* 1/2010. http://dts.fi/files/2009/10/DT1_2010.pdf

Happonen, P. (5.5.2021). Hallitus haluaa nyt auttaa Suomessa Olevia paperittomia – jos laittomasti maassa oleva löytää työpaikan, hän voisi jäädä. Yle. Saatavilla: <https://yle.fi/uutiset/3-11916288>

Harju, A. (12.11.2020) *Osallisuus ja osattomuus*. Kansalaisyhteiskunta. Saatavilla: [Osallisuus ja osattomuus - Kansalaisyhteiskunta](https://www.kansalaisyhteiskunta.fi/osallisuus-ja-osattomuus)

Haverinen, V.-S. (2018). Pakotetusta toimeentuloa – turvapaikanhakijoiden kotoutuminen vastaanotto toiminnan osana. *Janus sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen Aikakauslehti*, 26(4), 309–325.

Helsingin kaupunki. Paperittomien sosiaali- ja terveystoimen palvelut. Saatavilla 22.11.2020: <https://www.hel.fi/helsinki/fi/kaupunki-ja-hallinto/hallinto/palvelut/palvelukuvaus?id=3677>

Hirsijärvi, S. & Hurme, H. (2000). *Tutkimushaastattelu – Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Yliopistopaino.

- Jauhiainen, J.S. (toim.) (2017). Turvapaikka Suomesta? Vuoden 2015 turvapaikanhakijat ja turvapaikkaprosessit Suomessa. Turun yliopiston maantieteen ja geologian laitoksen julkaisuja No. 5. Saatavilla: <http://urmi.fi/wp-content/uploads/2017/04/URMI-1.pdf>
- Kansaneläkelaitos. Yhteistyökumppanit. Kunnat. Kiireellisen sosiaalipalvelun korvaaminen. Saatavilla 22.11.2020: <https://www.kela.fi/yhteistyokumppanit-kunnat-kiireellisen-sosiaalipalvelun-korvaaminen>
- Kontula, A. (2008). Punainen eksodus – tutkimus seksityöstä Suomessa. Keuruu: Like. Saatavilla: http://annakontula.fi/wp-content/uploads/2017/11/Punainen_eksodus-1.pdf
- Koenig, H.G., Carson, V. & King, D. (2012). Handbook of religion and health. Oxford: Oxford University Press.
- Koskinen, S. & Silvennoinen, T. (2017). ”Kaikkia pitää auttaa, oli papereita tai ei”. Suomen Punainen Risti ja uuspaperittomat. Saatavilla 22.11.2020: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/131794/Koskinen_S_oile_Silvennoinen_Tuire.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Kosunen, S. & Kauko, J. (2016). Valtasuhteet tutkimushaastattelussa. Saatavilla: https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/134917/Kosunen_Kauko_2016_Valta_tutkimushaastattelussa.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Kukkola, J. Kokemuksen tutkimuksen metatiede: kokemuksen käsitteen käytön ja kokemuksen ehtojen tutkimus. Toikkanen, J. & Virtanen, I.A. (toim.) (2018) Kokemuksen tutkimus VI, 41-63. Vaajakoski: Lapland University Press.
- Kylmä, J. (2019). Toivo elämän perusvoimavarana. Tampereen Yliopisto. Saatavilla: <https://www.diakoniaplus.fi/toivo-elaman-perusvoimavarana/>
- Lyytinen, E. & Pellander, S. (12.3.2022). Ukrainan sota korostaa tarvetta muuttaa pakolaisaseman perusteita. Helsingin Sanomat, A5. Maahanmuuttovirasto. Palvelut. Saatavilla 12.1.2020: <https://migri.fi/tietoa-virastosta>

Maahanmuuttovirasto.Tilastot. Saatavilla 22.11.2020:

<https://statistics.migri.fi/index.html#decisions/23330/49/304?l=fi&start=588>.

Maahanmuuttovirasto. (7.8.2020). Somalia: Tiedonhakumatka Mogadishuun maaliskuussa 2020. Saatavilla:

<https://migri.fi/documents/5202425/5914056/Somalia+FFM+raportti+maaliskuu+2020.pdf/f58d6cd5-271a-55fd-9b89-b3d32e4ff80b/Somalia+FFM+raportti+maaliskuu+2020.pdf?t=1596797440011>

Maahanmuuttovirasto. (9.3.2022). Suomi myöntää Ukrainasta paenneille tilapäistä suojelua - käytössä ensimmäistä kertaa. Saatavilla:

<https://migri.fi/-/suomi-myontaa-ukrainasta-paenneille-tilapaista-suojelua-kaytossa-ensimmaista-kertaa>

Matlin, S.A., Depoux, A., Schütte, S. et al. (2018) Migrants' and refugees' health: towards an agenda of solutions. Public Health Review (2018) 39: 27. <https://doi.org/10.1186/s40985-018-0104-9>

Pakolaisneuvonta. Paperittomat -hanke. Paperittomat Suomessa. Saatavilla 21.3.2022: [Paperittomat Suomessa | Paperittomuudesta](#)

Pakolaisneuvonta. Tietoa pakolais- ja ulkomaalaisoikeudesta. Saatavilla 22.11.2020: <https://www.pakolaisneuvonta.fi/asiantuntijajarjesto/tieto-pakolais-ja-ulkomaalaisoikeudesta/paperittomat/>

Pasanen, A. (5.9.2020). Olisiko näyttää paperit? Helsingin Sanomien kuukausiliite. Saatavilla: <https://www.hs.fi/kuukausiliite/art-2000006622474.html>

Ronkainen, S., Pehkonen, L., Lindblom-Yläne, S. ja Paavilainen, E. (2011). Tutkimuksen voimasanat. Helsinki: WSOYpro.

Räty, M. (2002). Maahanmuuttaja asiakkaana. Tampere. Tammer-Paino Oy.

Rönkkömäki, S. (2018). Selvitys turvapaikanhakijoiden parisuhteiden ja vanhemmuuden haasteista sekä auttamisen mahdollisuuksista vastaanottokeskuksissa. Migri. Saatavilla: <https://migri.fi/documents/5202425/6032464/Selvitys+turvapaikanhakijoiden+parisuhteiden+ja+vanhemmuuden+haasteista+sekä+auttamisen+mahdollisuuksista+vastaanottokeskuksissa/9bb629ae-083a-d55d-56b3->

[c98ddb3b55f/Selvitys+turvapaikanhakijoiden+parisuhteiden+ja+vanhemmuuden+haasteista+sekä+auttamisen+mahdollisuuksista+vastaanottokeskuksissa.pdf](https://www.tutkimuskeskus.fi/c98ddb3b55f/Selvitys+turvapaikanhakijoiden+parisuhteiden+ja+vanhemmuuden+haasteista+sekä+auttamisen+mahdollisuuksista+vastaanottokeskuksissa.pdf). Luettu 18.1.2020.

Sarajärvi, A. & Tuomi, J. (2018). Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Saunders, M. & Kantola, I. (12.9.2020) Oleskelun laillistamista on helpotettava. Turun Sanomat. Saatavilla: <https://www.ts.fi/lukijoilta/5064725/Oleskelun+laillistamista+on+helpotettava>

Seppänen, A. (7.9.2020). Koronatiedon jakaminen korostuu paperittomien klinikalla. Potilaan Lääkärilehti. Saatavilla: <https://www.potilaanlaakarilehti.fi/uutiset/koronatiedon-jakaminen-korostuu-paperittomien-klinikalla/>

Sosiaali- ja terveysministeriö. Laittomasti maassa oleskelevien sosiaali- ja terveydenhuolto. Saatavilla 22.11.2020: <https://stm.fi/laittomasti-maassa-oleskelevien-sosiaali-ja-terveydenhuolto>

Sosiaali- ja terveysministeriön toimintasuunnitelma 2020-2023. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2021:5. Saatavilla: [Sosiaali- ja terveysministeriön toimintasuunnitelma 2020-2023 : Toimenpiteet vuodelle 2021 \(stm.fi\)](https://stm.fi/toimintasuunnitelma-2020-2023-toimenpiteet-vuodelle-2021)

Suomen mielenterveysseura (1998). Tuhkaa ja linnunrata – Henkisyys mielenterveystyössä. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla 12.1.2020 <https://thl.fi/web/maahanmuutto-ja-kulttuurinen-moninaisuus/maahanmuutto-ja-hyvinvointi/paperittomat/paperittomien-terveyspalvelut-suomessa>

Tökkäri, V. Fenomenoogisen, hermeneuttis-fenomenologisen ja narratiivisen kokemuksen tutkimuksen käytäntöjä. oikkanen, J. & Virtanen, I.A. (toim.) (2018) Kokemuksen tutkimus VI, 64-65. Vaajakoski: Lapland University Press.

Ohisalo, M. (17.7.2020). Vastaus kirjalliseen kysymykseen KKV 550/2020 vp. Saatavilla: https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Kysymys/Documents/KKV_550+2020.pdf

L301/2004. Ulkomaalaislaki. Saatavilla:

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2004/20040301>

L746/2011. Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta. Saatavilla:

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2011/20110746>

L1301/2014. Sosiaalihuoltolaki. <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301>

LIITE 1. Kirjallinen suostumus haastatteluaineiston hyödyntämisestä tutkimus- ja kehittämistoiminnassa

Kirjallinen suostumus opintokokonaisuuteen kuuluvan tehtävän hyödyntämisestä tutkimus- ja kehittämistoiminnassa.

Opintokokonaisuuden ja tehtävän nimi

Vastuuhenkilö/henkilöt

Tulokset tullaan julkaisemaan kehittämisraportissa/ tutkimuksellisessa artikkelissa/ hankkeen jatkokehittämistyössä.

Minulle on selvitetty yllä mainitun tehtävän tarkoitus ja se, että kirjallista materiaalia tullaan käyttämään Diakin tutkimus- ja kehittämistyössä. Olen tietoinen siitä, että tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista. Olen myös tietoinen siitä, että henkilöllisyyteni jää vain tutkijan/tutkijoiden tietoon.

Päiväys

Tutkittavan allekirjoitus, nimenselvennys ja opiskelijanumero

LIITE 2. Suojattomat -yhteisöhankeen asiakaspalauterunko haastatteluihin

16.7.2020

SUOJATTOMAT - YHTEISÖHANKE
HAASTATELLO LOPPURAPORTTIIN, ASIAKKAAT

TAUSTAKYSYMYKSET

IKÄ: _____

SUKUPUOLI:

NAINEN MIES

MILOIN OLET TULLUT SUOMEEN: VUONNA _____

ONKO SINULLA JOSKUS OLLUT OLESKELULUPA

KYLLÄ EI

SYY MAHDOLLISEN OLESKELULUVAN MENETTÄMISEEN (VAPAAEHTOINEN)_

KUINKA KAUAN TAI KUINKA USEIN OLET KÄYTTÄNYT AL AMAL -KESKUKSEN PALVELUITA

KUINKA USEIN OLET KÄYNYT AL AMAL -KESKUKSESSA

1 – 5 KERTAA 6 – 10 KERTAA 11 – 20 KERTAA LÄHES PÄIVITTÄIN VIIKOTTAIN PARI KERTAA KUUKAUDESSA

MITÄ APUA OLET SAANUT AL AMAL -KESKUKSESTA

MITÄ HYÖTYÄ AL AMAL -KESKUKSEN PALVELUISTA ON SINULLE OLLUT

MITEN SAAMASI APU ON VAIKUTTANUT ELÄMÄÄSI?

ONKO TILANTEESI MUUTTUNUT AL AMALISTA SAAMASI AVUN MYÖTÄ?

KYLLÄ

JOS KYLLÄ NIIN KUVAILE MITEN?

MITÄ APUA TAI TUKEA TARVITSET TILANTEESSASI JOTA ET OLE SAANUT AL AMALISTA?

LIITE 3. Teemahaastattelurunko

Teemahaastattelurunko

Taustatiedot:

Ikä, sukupuoli, Suomessa oleskelun aika

Oleskelulupaprosessi

- Millaisia ajatuksia ja odotuksia sinulla oli ennen Suomeen saapumistasi?
- Milloin hait ensimmäisen kerran turvapaikkaa Suomesta?
- Kuinka monta kielteistä turvapaikkapäätöstä olet saanut?
- Millaisia ajatuksia/tunteita sinulla on, kun olet saanut kielteisen/kielteisiä päätöksiä?
- Oletko hakenut oleskelulupaa muulla perusteella?
- Oletko tullut mielestäsi kuulluksi ja ymmärretyksi niin kuin olisit halunnut turvapaikkaprosessin aikana?

Paperittomuus

- Miten huolehdit perustarpeistasi ja toimeentulostasi? Oletko tällä hetkellä vastaanottokeskuksen palveluiden piirissä?
- Mistä sinun päiväsi koostuvat?
- Onko sinulla perhettä tai oletko yksin Helsingissä? Onko sinulla perhettä jossain muualla ja pystytkö olemaan heihin yhteydessä?
- Missä asioissa koet tarvitsevasi ohjausta, neuvontaa tai apua paperittomana?
- Millainen kokemus sinulla on omasta ihmisarvosta nyt kun olet paperittomana Helsingissä?
- Millainen kokemus sinulla on paperittomuudesta naisena/miehenä?

Toivo

- Voitko kertoa toivon/epätoivon kokemuksistasi turvapaikkaprosessiesi aikana?
- Millaiset asiat auttavat sinua jaksamaan hankalissa tilanteissa?
- Millaisista asioista koet huolta tai pelkoa tämänhetkisessä elämäntilanteessasi?
- Millainen turvallisuuden tunne sinulla on paperittomana Helsingissä?
- Millaisena näet tulevaisuutesi tällä hetkellä? Koetko, että voit vaikuttaa tulevaisuuteesi?
- Millaisista asioista haaveilet tai unelmoit?
- Mikä saa sinut luottamaan, että tulevaisuudessa asiat voivat kääntyä hyväksi sinun kannaltasi?
- Onko sinulla kontakteja ihmisiin Helsingissä, joihin luotat? Tai joiden uskot voivan auttaa sinua tarvittaessa?